

▪ Іван Монолатій 7 листопада, 2008

Зі зброєю і без жертв

*90 років тому було проголошено
Західноукраїнську Народну Республіку. Та якби
не одна рішуча людина, Галичина могла б і не
повернутися в Україну*

Матеріал
друкованого
видання
№ 45 (54)
від 7
листопада,
2008

У жовтні 1918 року добігала кінця Перша світова війна. Заворушення й повстання у Німеччині та Австро-Угорщині змусили ці країни просити миру. Нові обставини надали змогу різним народам монархії Габсбургів спробувати вийти в «самостійне плавання». Українці також постаралися не проґавити свого шансу.

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА «ЗА П'ЄМОНТ»

В умовах революції на західноукраїнських землях функції вищого законодавчого органу виконувала Українська Національна Рада (УНРада). Її утворили 18 жовтня в 1918 році у Львові як Конституанту (Конституційні Збори) українського народу, який проживав на своїх етнічних землях у Австро-Угорській імперії. До складу УНРади увійшли всі українські депутати обох палат австрійського Рейхсрату, крайових сеймів Галичини й Буковини, по три представники від українських політичних партій із цих земель, делегати від українського студентства. Вже наступного дня вони ухвалили постанову про утворення Української держави на українських землях Австро-Угорщини. Однак, хоча створення УНРади й було узаконене маніфестом імператора Карла I від 16 жовтня, це зовсім не означало реальної зміни влади чи адміністративного підпорядкування в Галичині та на Буковині.

Формальної передачі влади українцям тоді так і не відбулося. Причиною цього стали не тільки зовнішні фактори: лояльність до Відня залишалася для українського керівництва занадто важливою і стримувала від рішучих дій. Старше покоління політиків продовжувало вірити в доброго імператора, справедливу австрійську владу й не порушні закони... До того ж члени УНРади були не надто молоді: їх середній вік становив 47 років, а декому було вже за 70.

А от суперники в цей час не дрімали. Зважаючи на невизначений майбутній статус Галичини, яка ще з середини XIX ст. вважалася поляками національним П'ємонтom [\[див. довідку\]](#), 28 жовтня в Кракові було створено Польську ліквідаційну комісію (ПЛК). І з її допомогою передбачалося захоплення влади у Львові та в краї вже 2 листопада 1918 року. Цьому мали сприяти й місцеві поляки, чимала кількість яких перебували на службі в адміністрації та жандармерії.

ХТО РАНІШЕ: МИ ЧИ ПОЛЯКИ?

Але до збройного повстання таємно готувалися й українські частини австрійської армії – 15-й і 41-й піхотні полки, 19-й і 30-й стрілецькі полки, 50-й вартовий полк, загін жандармерії.

Оскільки існувала небезпека захоплення влади в Східній Галичині поляками, 30 жовтня на засіданні львівської делегації УНРади вирішили не чекати 3 листопада, коли у Львові мала зібратися Рада в повному складі, а «самочинно вже вчасним ранком 1 листопада 1918 року виконати акт заняття Львова й перейму державної влади у Львові та в цілому краю».

Так стверджує у спогадах голова львівської делегації Кость Левицький. За його свідченням, на засіданні був присутній і сотник легіону Українських січових стрільців Дмитро Вітовський, котрий того дня очолив Український Генеральний Військовий Комітет (УГВК). На той час Вітовський мав 31 рік і був одним із лише трьох (!) військових у складі львівської делегації. На момент повстання всі вони мали військові звання не вище сотника, причому єдиним кадровим офіцером був поручник Осип Микитка.

31 жовтня, напередодні вирішальних подій, УНРада поставила вимогу перед австрійським урядом передати їй всю повноту влади в Галичині. Намісник коронного краю Карл Гуйн відповів відмовою, зауваживши, що не буде передавати влади ані українцям, ані полякам, бо ця справа «має вирішуватися мирним конгресом».

Того ж дня у Відні відбулися два засідання Ради Міністрів Австро-Угорщини, присвячені справі Галичини. Якщо на першому засіданні визнавалося право українців на власну державу, але ж не сама

держава, то на другому – не зважаючи на протест міністра здоров'я українця Івана Горбачевського – уряд погодився на заступництво ПЛК на польських землях і об'єднання Галичини з Польщею.

Перемовини з Карлом Гуйном зайвий раз підтвердили, що, попри всі обіцянки, ніяких вказівок із Відня щодо передачі влади УНРаді не буде, а 1 листопада до Львова вже мала прибути делегація ПЛК – для перебрання влади на користь поляків. При цьому окремі члени УНРади все ще «розважували, що далі робити: чи вижидати сподіваної інформації з Відня, чи вичікувати, що зроблять поляки, чи зараз приступити до виконання акту перейми влади».

«ЯКЩО НЕ ЗАРАЗ, ТО ВЖЕ НІКОЛИ»

Розбити багатомудрі сумніви могла тільки рішуча людина. Її нею став згаданий сотник Вітовський. У відповідь на спробу старших товаришів відтягти жорстку розв'язку він за явив, що «до перевороту все підготовлене й уже неможливо його відкласти». У випадку зволікання він, як представник українських збройних сил не може взяти на себе відповідальності за подальше розгортання подій, «бо завтра українці можуть бути вже безсилі проти польської переваги. Справа може вдатися тільки зараз». І далі прозвучала легендарна фраза: «Як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра його напевно візьмуть поляки».

До цієї заяви ніхто не планував виступу раніше грудня. Та чільники УНРади «однодушно постановили виконати акт перевороту заняттям міста Львова з усіма державними установами досвіта 1 листопада 1918 року». А далі, за планом Вітовського, було вирішено 1 листопада о 4 годині ранку роззброїти австрійські військові частини й захопити всі державні, крайові та міські установи Львова. Вранці 31 жовтня 1918 року кур'єрами-студентами й гімназистами було передано відповідні

розпорядження повітовим військовим і цивільним підготовчим комітетам по всій Східній Галичині.

Того самого дня в повітові центри було надіслано наказ УГВК про захоплення влади. В ньому йшлося: «В ніч із 31 жовтня на 1 листопада цього року Українська Національна Рада переймає владу над українськими землями Австро-Угорщини. Тієї ночі українські військові частини займають Львів. Те саме заряджено по всіх містах Східної Галичини. Після одержання цього наказу – негайно опанувати містом».

Були й такі вояки, які відмовлялися від активної участі в повстанні, кажучи «Йду додів, що я буду пхався в якусь таку авантуру». Потім їм залишалося розводити руками: «Де я сподівався, що це так удасться».

1460 ШТИКІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВИ

Проти ночі з п'ятниці на суботу 1460 українських вояків на чолі з Вітовським роззброїли львівський гарнізон, заарештували намісника, захопили найважливіші установи міста: ратушу, австро-угорський банк, пошту, телеграф, міську цитадель, військові казарми та склади, залізничний вокзал. Найцікавіше, що за основу сценарію перевороту було покладено давній план, який українці невідомо як здобули, австрійської Військової Команди на випадок імовірного повстання у Львові. 1 листопада 1918 року о 7 годині ранку Вітовський доповів вищому представникові УНРади Костю Левицькому про оволодіння Львовом «без проливу крові й узагалі без жертв».

Встановивши владу, українські відділи вивісили на чільних будинках міста національні стяги. Очевидець листопадових подій, тодішній студент, писав: «Раннім ранком вибрався я до міста, користаючи з вільного від науки дня. Люди спішилися до міста. Настрій, як звичайно в такий день, урочистий. Нараз побачив я на ратуші Львова жовто-блакитний прапор, який весело маяв. Ми, мій товариш та я, зрозуміли, що українські війська зайняли Львів, інакше не могло бути. Ми переживали великий історичний день. Наближаючись до ринку, побачили юрби людей, на лицах яких малювалися в кого радість, у кого – збентеження».

За два тижні, 13 листопада 1918 року було проголошено утворення Західноукраїнської Народної Республіки.

Так уперше за більше, ніж півтисячоліття західні українці заявили про бажання жити у власній державі. В цьому – непересічна заслуга сотника Дмитра Вітовського, який власним прикладом засвідчив, що інколи (якщо не завжди в українській дійсності) вчинок особи має в історії вирішальне значення.

[991][992][990]

ОСОБА

Дмитро Вітовський

У 1910 році був виключений зі Львівського університету за участь у політичній демонстрації. В 1911-му організував утечу з в'язниці студента Мирослава Січинського, який застрелив намісника Галичини А. Потоцького. В роки Першої світової був відданий до військового суду за виступ проти заборони австрійським урядом вшанування пам'яті Т. Шевченка. З серпня 1914 року – в Українських січових стрільцях (УСС). У червні 1915 року, коли підрозділи УСС вибили російську армію з Галича, з наказу Вітовського на ратуші було вивішено не царський, а жовто-синій прапор, що викликало скандал

у австрійській армії – сотника не посадили тільки з огляду на його військові заслуги.

В армії ЗУНР – Українській Галицькій армії – дослужився до полковника, потім став міністром оборони ЗУНР. Із травня 1919 року – делегат Паризької конференції з питань встановлення миру після Першої світової. По вертаючись із Франції в Україну серпня місяця 1919-го, загинув у таємничій авіакатастрофі над Вроцлавом (в цьому місті Вітовський зробив зупинку, щоби прийняти вантаж надрукованих для УНР гривневих банкнот).

ДОВІДКА

Національний П'ємонт

Після об'єднання розколотої Італії П'ємонтським королівством у 1870 році недержавні народи Європи стали називати осередки свого національного руху «П'ємонтами». Галичину бачили своїм П'ємонтом одночасно й українці, й поляки.

РЕЗУЛЬТАТ

Як об'єднали Україну

«Авантюра» Вітовського фактично створила нашу країну в її сучасних межах. У січні 1919-го ЗУНР і УНР офіційно злилися в одну державу – в об'єднаній Україні Галичина мала титул «Західна область Української Народної Республіки». З того часу й радянська влада, і «самостійники» вважали, що Схід і Захід зрештою знову мають об'єднатися.